

İBNÜ't-TAYYİB, Ebü'l-Ferec

(أبو الفرج ابن الطيّب)

Ebü'l-Ferec Abdullah
b. et-Tayyib el-Bağdâdî
(ö. 435/1044)Hekim, filozof
ve hristiyan ilâhiyatçısı.

Muhtemelen 370 (980) yılı civarında Bağdat'ta doğdu. Batı'da Abulpharagius Abdalla Benattibus adıyla tanınır. Abbâsî halifelerinden Kâdir-Billâh ve Kâim-Biemrillâh dönemlerinde Bağdat'ta yaşadı. İlâhiyatı şehirdeki Nestûrî okullarında, felsefeyi Fârâbî ekolüne mensup İbn Zûr'a ve İbnü'l-Hammâr'dan, tıbbi ise Bîmâristân-ı Adudî'de çalışan hekimlerden öğrendi; kendisi de uzun yıllar bu hastahane de hekimlik yaptı ve birçok talebe yetiştirdi. Kaynaklar ondan ders gören on beş hekimin ismini vermektedir (İbn Ebû Usaybia, s. 324). İbn Sînâ, çağdaşı olan İbnü't-Tayyib'in tıp alanındaki başarılarını takdir etmekte, mantık ve felsefeye ilişkin çalışmalarını ise eleştirmektedir (*Resâ'il*, I, 66). Bir süre Büveyhî Emîri Celâlüddeve'nin hizmetinde bulunan, fakat daha çok Bağdat Nestûrî patriği Yuhannâ b. Nâzûk ile İ. İlyâ et-Tabarhânî'nin özel kâtipliğini yapan İbnü't-Tayyib Süryânîce ve Grekçe de biliyordu.

İbnü't-Tayyib, felsefede Meşşâî geleneğini takip ettiği için daha ziyade Aristo'nun eserleri üzerine şerhler yazdı. Öğrencisi İbn Butlân'dan nakledildiğine göre Aristo'nun *Metafizika'sı* üzerinde yirmi yıl çalışmış, bu sırada zihni yorgunluk sebebiyle sürmenaj olma tehlikesi geçirmiştir (İbnü'l-Kiftî, s. 151). Kaynaklar ondan "değerli filozof, ilkçağ ilim ve kültürüne vâkıf bir araştırmacı" (a.g.e., s. 150), "meşhur hekimlerden, geniş mâlumata sahip bir âlim ve filozof" (İbn Ebû Usaybia, s. 323) şeklinde söz eder. Kendisi, Porfir-yûs'un (Porphyrius) *İsâğûcî'si* (*Eisagoge*) ile Aristo'nun *Organon* adlı mantık külliyatını yorumladığı için ikinci dönem Süryânî bilginlerinden sayılmaktadır. Tıp ve felsefe alanlarında olduğu kadar zamanın Doğu hristiyan ilâhiyatı üzerine de otorite sayılan İbnü't-Tayyib, Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd'i baştan sona kadar tefsir etmiştir. Bununla birlikte belli bir alanda uzman olmaktan çok şârih ve ansiklopedist bir müellif hüviyetine sahiptir.

Eserleri. İbnü't-Tayyib çoğu Arapça olmak üzere altmış civarında eser kaleme

almıştır; bunlardan dokuzu mantık ve felsefe, otuz biri tıp, yirmi ikisi de hristiyan ilâhiyatı alanındadır. Günümüze ulaşabilen kitapları arasında en önemlilerinden biri *Tefsîru Kitâbi İsâğûcî'si* dir. Oxford Bodleian Library'de bulunan (Marsh, nr. 28) ve Fârâbî'ye nisbet edilen kitabın ilk bölümü Douglas Morton Dunlop tarafından İngilizce tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır ("The Existence and Definition of Philosophy from an Arabic Text Ascribed to al-Fârâbî", *Iraq*, XIII/2 [1951], s. 76 vd.). Kwame Gyekye, 1969 yılında tamamladığı doktora tezi olarak ele alıp tenkitli metnini hazırlayarak İngilizce'ye çevirdiği eserin İbnü't-Tayyib'e ait olduğunu ortaya koymuş ve Arapça metni İngilizce bir önsöz ve girişle birlikte yayımlamıştır (Beyrut 1975, 1986). Eserin İngilizce tercümesi ve tezin araştırma bölümü ayrıca basılmıştır (*Arabic Logic: Ibn al-Tayyib's Commentary on Porphyry's Eisagoge*, Albany 1979). İbnü't-Tayyib'in *el-Kuva't-tabî'iyye* adlı risâlesi ve İbn Sînâ'nın ona karşı kaleme aldığı *Risâle fi'r-red ile's-Şeyh Ebi'l-Ferec İbni't-Tayyib fi't-tub* adlı reddiye Hilmi Ziya Ülken tarafından *Resâ'il* içinde yayımlanmıştır (bk. bibl.; müellifin bugüne ulaşan ve çoğu hristiyan ilâhiyatına dair olan eserleri için bk. Sezgin, III, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 107, 122, 146-148, 250; Yûsuf Habbî, XXXIII/4 [1982], s. 253-259; *DMBİ*, VI, 124-125).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Ferec İbnü't-Tayyib, *Tefsîru Kitâbi İsâğûcî li-Furfuriyûs* (nşr. Kwame Gyekye), Beyrut 1986, neşredenin girişi, s. XV-XXXI; İbn Sînâ, *Resâ'il* (nşr. Hilmi Ziya Ülken), Ankara 1953, I, 57-71; Beyhâkî, *Tetimme*, s. 27; İbnü'l-Kiftî, *İlbârû'l-ulemâ*, s. 150-151; İbn Ebû Usaybia, *Uyûnû'l-enbâ*, s. 323-324; İbnü'l-İbrî, *Târîhu muhtaşari'd-düvel* (nşr. Antûn Sâlihânî el-Yesûfî), Beyrut 1890, s. 190; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Târîhu'l-hükemâ* (nşr. Abdülkerîm Ebû Şüveyrîb), Trablus 1988, s. 308-309; Brockelmann, *GAL*, I, 635; *Suppl.*, I, 884; Sezgin, *GAS*, III, 80-83, 85-87, 107, 122, 146-148, 250; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 156-157; D. M. Dunlop, "The Existence and Definition of Philosophy, from an Arabic Text Ascribed to al-Fârâbî", *Iraq*, XIII/2, Bağdad 1951, s. 76 vd.; Gérard Troupeau, "Le traité sur la trinité et l'unité de 'Abd Allâh Ibn al-Tayyib", *BEO*, XXV (1972), s. 105-123; Yûsuf Habbî, "Ebû'l-Ferec 'Abdülâh b. et-Tayyib", *MMİr.*, XXXIII/4 (1982), s. 248-272; J. Vernet, "İbn al-Tayyib", *EF* (Ing.), III, 955; J. A. Devenny, "Abû'l-Faraj 'Abdullah Ibn at-Tayyib", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1981, I, 60-61; "Ebû'l-Ferec İbn Tayyib", *DMBİ*, VI, 124-126.

MAHMUT KAYA

İBNÜ't-TAYYİB es-SERAHSÎ

(ابن الطيّب السرخسي)

Ebû'l-Abbâs Ahmed b. et-Tayyib
b. Mervân es-Serahsî
(ö. 286/899)Kindî ekolüne mensup
filozof ve âlim.

Muhtemelen 218-222 (833-837) yılları arasında Horasan bölgesindeki Serahs şehrinde doğdu. Bazı kaynaklarda babasının adı Muhammed olarak kaydedilmektedir. Ya'kûb b. İshak el-Kindî'nin en seçkin öğrencisi ve Kindî ekolünün önde gelen temsilcilerinden olduğu için on beş yaşlarındaki veliaht Ahmed b. Talha'nın (Mu'tazid-Billâh) öğretmeniyi aldı. 271 (885) yılında Mu'tazid kumandasındaki orduyla askerî sefere katıldı. Filistin'de Remle ile Dimâşk arasındaki Tavâhîn'de vuku bulan ve Mısır ordusuna karşı Mu'tazid'in zafariyle sonuçlanan bu savaş dolayısıyla yaptığı yolculuklar sırasında gözlemlerini kaydederek ilk dönem İslâm coğrafyası bakımından önemli olan ve bazı parçaları günümüze ulaşmış bulunan bir risâle kaleme aldı. Yaklaşık bir yıl sonra Mu'tazid ile Bağdat'a dönen Serahsî'nin 279 (892) senesine kadar geçen hayatı hakkında bilgi yoktur. Aynı yıl Mu'tazid'in halife olması üzerine onun nedimi tayin edildi. 282'de (895) hisbe, miras ve köle pazarıyla ilgili görevleri üstlendiyse de (İbn Ebû Usaybia, s. 293; Safedî, VII, 5) bu itibarlı konumu birkaç ay sürdü. 283'te (896) hapse atıldı ve 286'da (899) öldürüldü.

Serahsî'nin itibardan düşerek hapse atılmasının ve daha sonra öldürülmesinin sebepleri hakkında erken dönem kaynaklarında farklı bilgiler vardır (Mes'ûdî, VIII, 179-180). İbnü'n-Nedîm'e göre, halife devlet işlerinde Serahsî'ye güvendiği için ona Vezir Kâsım b. Ubeydullah ve kölesi Bedr hakkında bir sır vermiş, fakat Serahsî vezire düşmanlığından dolayı bu sırrı açıklamıştır. Buna çok sinirlenen halife Serahsî'yi vezirine teslim etmiş, mallarını müsadere ettirmiş ve filozofun hapse atılmasını emretmiştir. Mu'tazid-Billâh'ın, Ali b. İshâ b. Şeyh ile savaşmak amacıyla Diyarbekir'e doğru sefere çıktığı sırada içlerinde bir grup Hâricî'nin de bulunduğu bazı mahkûmlar hapisten kaçmış, bu olay üzerine halife, veziri Kâsım'a ölümle cezalandırılacakların listesini hazırlamasını bildirmişti. Halifeye onaylatıldığı listeye sonradan Serahsî'nin adını da ekleyen Kâsım böylece filozofun ölümünün hazırlamıştı. Serahsî'nin öldürüldüğünün